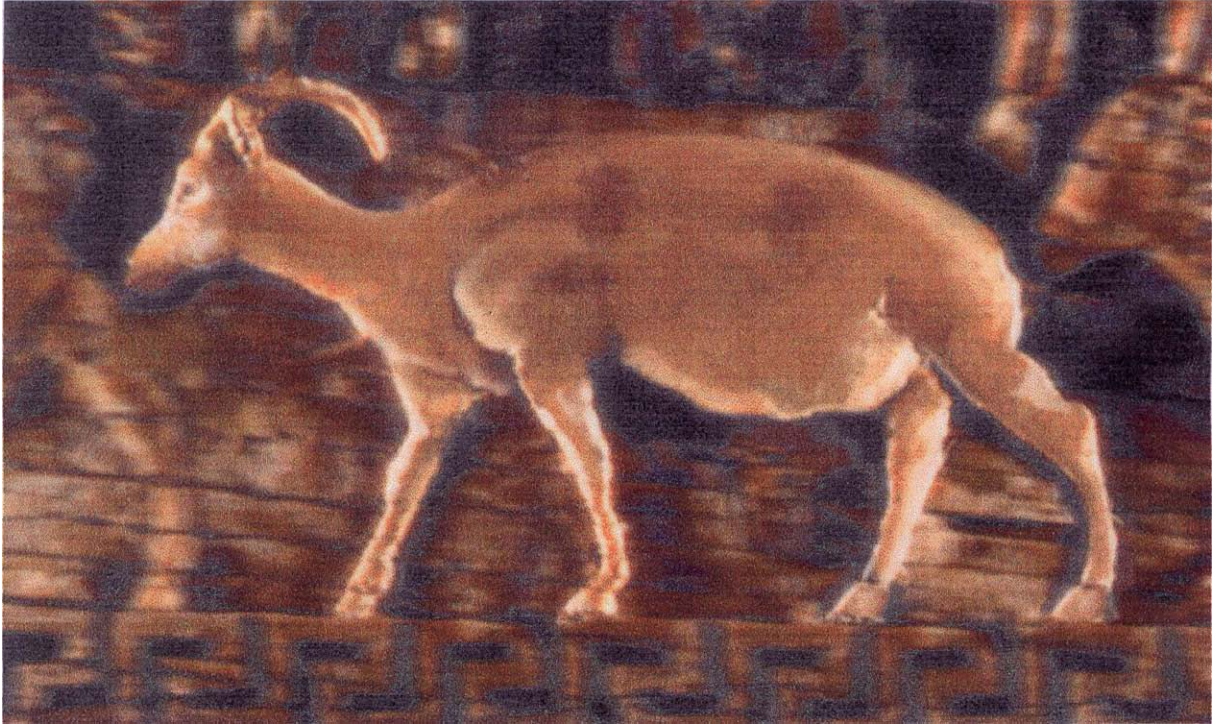

KERKENES DAĞI YÜZEY ARAŞTIRMASI VE DENEME KAZILARI

1996 SEZONU ÖN RAPORU

1996 sezonunda Kerkenes Dağında bulunan ve bir mobilya süsleme parçası olduğu sanılan bezekli fildişi objenin üzerinde yer alan keçi figürü.

Geoffrey D. Summers
ve
M.E. Françoise Summers

Kerkenes Dağın yeri.

TEŞEKKÜRLER

Kerkenes Dağı dördüncü araştırma sezonu Ağustos-Eylül 1996'da Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün (BIAA) himayesinde gerçekleştirilmiştir. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünden M. Akif Işık ve ekibi araştırmanın tüm evrelerinde yardım ve destek sağlamış, ve Yozgat Müzesi Müdürü Musa Özcan'a kazı izni vererek yeni bir ortak çalışmanın temellerini atmışlardır. Musa Özcan ve ekibine, ileride de devam edeceğini umduğumuz şevkli çalışma ve katkılarından dolayı müteşekkirimiz. T.C. Kültür Bakanlığı temsilcimiz Eskişehir Müzesinden M. Dursun Çağlar'a ise özverili çalışmalarından dolayı kenidimizi borçlu hissediyoruz.

Yeni Yozgat Valisi Sayın Nafiz Kayalı, yeni Yozgat Kültür Müdürü Sayın Eyüğ Kelebi Karaarslan ve yeni Sorgun Kaymakamı Sayın Ekrem Yaman bize en az selefleri kadar destek olmuşlar ve kendilerinin Kerkenes'e yaptıkları ziyaret yerel televizyon ve basın tarafından yakından izlenmiş ve geniş biçimde yayınlanmıştır.

Amerikan National Geographic Society, British Academy (İngiliz Akademisi), BIAA ve London Society of Antiquaries (Londra Eski Eserler Kurumu) tarafından mali kaynak sağlanmış, Aslan Çimento, Core Resources Management, MESA Inc., ODTÜ, MNG Inc., Shearaton Ankara, Yibitaş Lafarge ve Yimpaş ise projeye çeşitli şekillerde destek olmuştur. Alishar Projesi yürütücüsü Dr Ronald Gorny ise malzeme ödünç vermiştir.

Şehir surları ile ilgili araştırma ve belgeleme çalışmalarını Nilüfer Baturayoğlu, şehir sur kapıları ile ilgili detaylı araştırma ve belgeleme çalışmalarını Ömür Harmanşah ve şehri oluşturan yapılarla ilgili araştırma ve belgeleme çalışmalarını da Françoise Summers ve Christine Perrier yürütmüşlerdir. Deneme kazılarında Scott Branting, Elspeth Mcintosh ve Geoffrey Summers açma sorumluluğu üstlenmişlerdir. Londra, Ankara, Bilkent, Eskişehir Anadolu, İstanbul ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinden Fedai Akgün, Fiona Armitage, Nahide Aydın, Zafer Çeler, Aylan Erkal, Lütfiye Ersoy, Esen Ertem, Fatma Karamısır, Evrim Ölçer, David Pointer, İlknur Teker ve Semiha Yiğit de çalışmalara özveri ile katkıda bulunmuşlardır. MESA'dan Sinan Kayaalp bilgisayar sorunlarımızın çözümünde yardımcı olmuştur. Begümşen Ergenekon etno-arkeolojik çalışmalarına devam etmiştir. GEOSCAN'dan Lewis Somers ve yardımcıları Jonathan Gillan ile J. Zakaria Johnson Torpak-altı Radarını (Ground Penetrating Radar) denemiştir. Wendy Matthews, mikromorfolojik analiz için ortaya çıkarılan tabanlardan ve yerleşim alanlarından toprak örnekleri almıştır.

Şahmuratlı Köyü ve köy muhtarı Sayın Osman Muratdağı bize birkez daha evsahipliği yapmış ve nasıl kazı yapılacağını hemen kavrayan istekli işçiler sağlamıştır.

Grafik ve elektronik veri yönetimi ODTÜ'den Levent Topaktaş ve Nilüfer Baturayoğlu, Bradford Üniversitesinden John Haigh ile Bilkent Üniversitesinden Jakub Michalski'nin çabalarıyla sürmektedir. ODTÜ'den Prof Dr Gönül Tankut ve Murat Balamir ile Bilkent Üniversitesinden Prof Dr Bülent Özgüç ise projeye destek vermiş ve ortak çalışmalar için ortam hazırlamıştır. Yibitaş Lafarge ayrıca, ODTÜ Mimarlık Fakültesinde yürütülecek bir elektronik araştırma, veri analizi ve arşivleme programının finansmanını üstlenmiş, Aslan Çimento da bu çalışmaya bir bağışta bulunarak destek vermiştir.

Acil ve profesyonel konservasyon müdahalesi gerektiren olağanüstü bir fildişi mobilya süsleme parçasının bulunuşu koruma uzmanımız Simone Korolnik'i misafir eden Sheraton Ankara ve ek finansal destek sağlayan BIAA'den cömert katkılar getirmiştir. Müze olanaklarından yararlanmamızı sağlayan Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü İlhan Temizsoy başta olmak üzere Konservasyon Laboratuvarı yöneticileri Nazif Uygur ve Latif Özen ile elemanları Sinem Tazegül, İlknur Arıcı, Havva Avcı ve Aynur Aslan ve fotoğrafçılar Behiç Günel ile Hüseyin Şen'e ayrıca teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Chicago Oriental Institute (Doğu Araştırmaları Enstitüsü) arşiv sorumlusu John Larsen ile Scott Branting ve David Pointer ise, Erich Schmidt ve Hans Henning von der Osten'in Kerkenes ile ilgili daha önceki çalışmalarına ait not ve yazışmalarının kopyalarını hazırlamıştır.

Son olarak, bize verdikleri istekli destekleri, çeşitli biçimlerdeki bağışları, şevkli çalışmaları ile teşviklerinden dolayı projeye katılan veya mali destek sağlayan tüm dostlarımıza teşekkür etmeyi bir borç biliyoruz.

KERKENES DAĞI YÜZEY ARAŞTIRMASI VE DENEME KAZILARI 1996 SEZONU ÖN RAPORU

Geoffrey D. Summers ve M.E. Françoise Summers

Çeviri: Nilüfer Baturayoğlu

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, TÜRKİYE.

Tel./Fax (90 312) 210 1485. **Fax (üniversite)** (90 312) 210 1107

e-mail: summers@rorqual.cc.metu.edu.tr

1996 sezonu projenin üç yıllık ilk aşamasını tatmin edici bir sonuca ulaştırmış ve yeni çalışmalar için inisiyatifler yaratmıştır. En önemli gelişme Yozgat Müzesi ve Müze Müdürü Musa Özcan'la yapılan işbirliği sayesinde Erich Schmidt'in 1928 yılında kazdığı deneme açmalarından bir kısmının temizlenmesi ve üç sezonudur devam eden yüzey araştırması çalışmalarımız ile ortaya konan bir takım sorulara cevap bulmak amacıyla yerleri dikkatli bir şekilde belirlenen kendi deneme kazılarımızın yapılması olmuştur.

ŞEHİR SURLARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Şehir surları, tüm pekitme ayakları, kuleleri ve kapıları ile birlikte (Şekil 1) bir elektronik teodolit (*total station*) yardımıyla ölçülmüştür. Duvar hatları, ya da daha doğrusu duvar döküntüsünün sınırları, daha önce MNG Inc. tarafından bir stereografik hava fotoğrafı çiftinden çizilmiş ve bazı detaylar alçaktan çekilmiş balon fotoğraflarından dijitize edilerek tamamlanmıştır. Fakat bu harita arazide kontrol edilip yazılı tanımlar hazırlanırken, duvarın kendi döküntülerinin, kule ve pekitme ayaklarının köşeleri gibi pek çok ayrıntıyı anlaşılabilir hale getirdiği ve bir kısmını da tamamen örttüğü görülmüştür. Bu sezon yapılan yüzey araştırması ve belgeleme, bilgisayar destekli tasarım (CAD) yardımıyla daha ayrıntılı bir çizimin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu çizimin 1997 yılında arazide kontrol edilmesi gerekmektedir.

1996 yılı yüzey araştırması aşağıdaki sonuçları ortaya çıkarmıştır:

1. Kulelerin büyük bir kısmı oldukça ensiz ve duvardan dışarı doğru çıkıntılıdır (örneğin, bakınız Şekil 1'de duvarın kuzeybatı kısmında görülen kuleler). Bunların ölçüleri belirli bir oran veya standarta uygun olmadığı gibi ve standart bir ölçü birimi de saptanamamıştır. Kulelerin pek çoğunda görülen bu dar dikdörtgen biçim, üzerine inşa edildikleri anakayaların yüzeydeki dar çıkıntılarının oluşturduğu topoğrafyayı yansıtmaktadır.
2. Pekitme ayağı sayısının daha önceleri düşünüldüğünden çok daha fazla olduğu ve bunların bir kısmının tamamen duvar döküntülerinin altında buldukları anlaşılmıştır. Bunlar, duvarın dışında kalan arazinin bir saldırıya olanak tanıyacak bir biçimde şekillenmiş olduğu noktalarda inşa edilmiş gibi görünmekte ve bu nedenle de, yerlerinin duvarın dış yüzünü desteklemek amaçlı strüktürel gereksinimlerle değil savunma gereksinimleriyle belirlenmiş olduğu düşünülebilir.
3. Duvarın yön değiştirdiği noktalarda iç kısımdan duvar üstüne ulaşılmasını sağlamak üzere yapılmış yaklaşık 0.80 m genişliğinde rampa veya merdivenler bulunduğu anlaşılmıştır.
4. Savunma sisteminin bugünkü görünümünün nedeni, sur duvar ve kapıları üzerine veya yanına daha sonraki dönemlerde inşa edilmiş olan tümülüsler ile yeni çoban barınakları,

korunakları ve ağıllardır. Çobanlarca duvarlar üzerinde yapılan bu geleneksel yapılar halen devam etmekte olup bunlar bir seri fotoğraf ile belgelenmiştir.

Şehrin yedi sur kapısından beşi detaylı biçimde incelenmiştir. Bunlar “Kapadokya Kapısı”, “Doğu Kapısı”, “Kuzeybatı Kapısı”, “Su Kapısı” ve “Göz Baba Kapısı”dır. Balon fotoğrafları, elektronik teodolit ile yapılan topoğrafik ölçümler ve ölçekli eskizler yardımıyla detaylı planlar hazırlanmıştır. Şu anda rekonstrüksiyonlarının çizilmesi için çalışılmaktadır. Yapım yöntemi ve safhaları ile mimarinin daha önce düşünüldüğünden daha karmaşık ve gelişmiş olduğu anlaşılmıştır. Kapadokya Kapısının, duvar hattı daha önceden belirlenmiş ve işaretlenmiş olmakla birlikte, kapıya iki yandan dayanan gövde duvarlarından daha önce inşa edilmiş olduğu kesin olarak saptanmıştır.

Daha önce Kekenes Dağındaki şehrin Pteria olarak tanımlanması gerektiği ve Med İmparatorluğunun yeni topraklarını kontrol ve idare etmek için kurulmuş bir Med şehri olduğu savı öne sürülmüştü. Şehir surlarının iddialı tasarımı bir yandan oldukça gelişmiş bir şehir savunma sistemi anlayışı sergilerken, diğer yandan da mimari proje ve inşa yöntemlerinin seçilen yer ve mevcut malzemeye uyulanabilirliğindeki güven ve yaratıcılığı da gözler önüne sermektedir. Anadolu’da M.Ö. 6. yüzyıla ait karşılaştırılabilir şehir surları hakkında pek az bilgi olmakla birlikte, rakip imparatorluğun başkenti Sardis’te yapılan araştırmalarda oldukça önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. İran’daki durum daha iyi olmamakla birlikte Hamadan’da başlatılan yeni çalışmalar ilginç sonuçlara gebe gibi görünmektedir. Yakın Doğudaki en önemli güç olan Babil, Asur’un yenilmesinde Medlerle işbirliği etmiş, Medlerle Lidyalılar arasında anlaşma sağlanması için arabuluculuk yapmış ve Med ve diğer savaşçı güçlere karşı Mezopotomya’da oldukça büyük bir duvar inşa etmişti. Burada ortaya çıkan soru, Kerkenes’deki askeri mimarların İran, Mezopotamya, Anadolu ve Ege şehir suru geleneklerinden hangisine ait oldukları ve hangilerinden etkilendiklerinin belirlenebilmesidir. Aynı derecede önem taşıyan bir başka soru ise, Kerkenes’deki savunma sisteminin, daha sonraki Pers ve Yunan geleneklerinin gelişimini nasıl etkilediğidir. Bu soruların hiçbirisi henüz kesin olarak yanıtlanamamıştır. Med bilinçaltında Nineveh surlarının yüceliği ve rakipsiz boyutları kuşkusuz yer etmiş olsa da, Mezopotomya etkisi asgari olarak nitelendirilerek göz ardı edilebilir. Etkinin Lidya veya Doğu Yunan dünyası kaynaklı ve Medlere kendi gelenekleriyle kaynaştırdıkları batı kavramları getirmiş olması mümkündür. Fakat Kerkenes’deki plan batıya tamamen yabancı temel niteliklere sahiptir ki, bunlar en azından M.Ö. 5. yüzyıla ait örneklerden bilinebildiği kadarıyla, Yunan dünyasındaki şehir suru idealleriyle çatışmaktadır. Bunlar arasında en çok dikkat çekenler, bir akropolün yokluğu ve şehrin iç kısmını bölen hiçbir duvarın bulunmamasıdır. Kerkenes surları ve savunma sisteminin benzersizliği ortaya çıktıkça, daha ilkeri gelişmeler üzerindeki etkilerinin belirsizliği de artmaktadır.

ŞEHİR ALTYAPISININ İNCELENMESİ

Şehir içinde bulunan yapı adaları, sokak ve caddeler, mevcut önemli yapı grupları ve bunlara ait diğer niteliklerin belirlenmesine yönelik olarak balon fotoğrafları ve elektronik teodolit ile yapılan topoğrafik ölçümler yardımıyla yürütülen yüzey araştırması büyük ölçüde tamamlanmıştır. Elde edilen veriler şimdi balon fotoğraflarının rektifiye edilerek şehrin daha detaylı ve bütüncül bir planının hazırlanması amacıyla kullanılmaktadır. ODTÜ’den Levent Topaktaş ve Bradford Üniversitesinden John Haigh, Kerkenes Dağı Projesi ile bağlantılı olarak AERIAL adlı rektifikasyon programını geliştirerek, elektronik tarama yardımıyla dijital ortama aktarılan fotoğrafların yine dijital bir baz harita üzerinde rektifiye edilerek biraraya getirilmesi yöntemiyle bir mozaik görüntü üretmiştir (Şekil 2). Bu görüntü şu anda şehrin alt ve üst yapısına ilişkin diğer bilgilerin dijitize edilmesinde kullanılmakta olup, daha sonra bunlardan profesyonel grafik yazılımları yardımıyla üç boyutlu modeller üretilecektir. Gelecek

bir kaç ay içerisinde şehir için, güçlü bir araştırma aracı haline gelecek ve yüzey araştırmaları, jeofiziksel araştırma ve kazı verilerinin kolayca üzerine eklenebileceği, bir Coğrafi Bilgilendirme Sistemi (Geographic Information System - GIS) tasarlamayı ve kurmayı umuyoruz.

Aşağıda kısaca özetlenen deneme kazılarının sonuçları, daha önceki görüşlerimizi kanıtlamış ve şehir dinamikleri hakkında yeni ve önemli genellemeler yapmamıza imkan sağlamıştır:

1. Eğer orjinal şehir planında savunma sisteminin iç kısmını dolaşan bir askeri yolun bulunduğu konusunda haklı isek, şu anda bu yolun ne düzlenmiş ne de taşla kaplanmış olmadığını kesin olarak öğrenmiş bulunuyoruz ki, bu da şehrin yokolduğu sırada surların henüz tamamlanamamış olduğunu ve surlar ile diğer askeri yapıların büyük ihtimalle şehrin düşmesinden bir süre önce terkedilmiş bulunduğunu göstermektedir. Bu çok iddialı tasarımın terkedilmiş olması ise Med İmparatorluğunun daha geniş ölçekli politik ve askeri hedefleri ile zıttır.
2. Şehrin daha yüksek olan güney kısmı kamu yapılarına ayrılmıştır; bunların arasında ön aşamada saray ve imparatorluk ahırları olarak tanımlanmış yapılar bulunmaktadır.
3. Şehrin yapı adalarını çevreleyen duvarlar, bu adaların içinde bulunan yapılardan daha önce inşa edilmiş olup, bu sav en azından yapım safhalarının yüzey araştırması ve deneme kazıları ile desteklenebildiği yerlerde katınlanmıştır.
4. Şehrin nispeten kısa süreli olan hayatı boyunca söz konusu yapı adaları içerisinde inşaat aralıksız olarak devam etmiştir. Yapım yöntemleri, özellikle de temel tipleri, yüzeyaltı toprağı ve inşaat alanlarının yakın çevresinde bulunabilen taş cinslerine göre geliştirilmiştir. Örneğin, ilk duvarlar aşağıdan yukarıya kadar eşit kalınlıkta ve temel duvarı yüzlerinde oldukça iri taşlar kullanılarak inşa edilmiş olup, daha sonraki duvarların ise daha ufak taşlardan yapılmakla birlikte bunların daha derine inen ve üst duvarlara göre daha geniş temelleri bulunmaktadır. Beklenmedik gelişmelerden ikisi ahşap iskeletli kerpiç üst yapılar ile kentsel yapı adaları içerisinde bulunan üstü açık alanlarda taş döşeme kaplamalarının yaygın biçimde kullanıldığının anlaşılması olmuştur. Ayrıca, önemsiz ikincil yapıların inşasında kullanılan yanmış moloz gibi, şehri yokeden son yangından daha önce meydana gelmiş yangınlara dair izlere rastlanmıştır.
5. Şehrin kuzeybatı ve kuzeydoğu kenarlarında bulunan yapı adalarında, içlerinde sahiplerinin aristokratlığına işaret eden “yüksek sosyal düzey” objelerinin yer aldığı büyük ve gösterişli konut veya diğer işlevlere sahip yapılar bulunmaktadır. Şehrin değişik bölgelerindeki yapı adalarının boyutları arasında oldukça büyük farklar gözlenmiştir. Suyun varlığı ile yapı adalarının boyutları arasında güçlü bir bağ olduğu söylenebilir ki, bu da değişik konut alanlarının çekiciliği, zenginliği ve sosyal düzeyini belirlemenin mümkün olabileceğini göstermektedir.
6. Nüfus onbinlerle değil binlerle ölçülebilir olmalıdır. Geniş alanlarda yapılacak jeofiziksel araştırmalar daha kesin tahminlerin yapılabilmesine olanak sağlayacaktır.
7. Henüz tanımlanamamış olan ticari ve endüstriyel üretim alanlarının belirlenmesi gelecekte yapılacak jeofiziksel araştırma ve deneme kazılarının önemli amaçlarından birini oluşturmaktadır.

DENEME KAZILARI

Erich Schmidt'in 1928 yılında kazdığı deneme açmalarından bir bölümü temizlenmiştir. Bu çalışma için şehrin batı kısmında yer alan ve daha sonraki dönemlere ait tabaka bulunmadığı düşünülen 4, 5, 6, 8, 10 ve 11 numaralı açmalar seçilmiştir. Bu yöntemle işe başlamak suretiyle arkeolojik ve jeomorfolojik birikintilerin niteliklerini asgari tahrip ile anlamak mümkün olmuştur. Bu yöntem ayrıca işçilerimize kazının temel gereksinimlerini kolayca aktarmak açısından da faydalı olmuştur.

Daha sonra belirli sorulara cevap vermek ve bazı savlarımızı sınamak amacıyla dikkatli biçimde yerleri seçilmiş olan ve Schmidt'in numaralama sistemini izleyerek TT15-19 olarak adlandırılan deneme açmaları kazılmıştır. Yaklaşım site olabildiğince az zarar vererek asgari düzeye bilgi elde etmektir. Siten çeşitli yerlerinde kazılan açmaların biri dışındakilerin yerleri jeomanyetik haritalarda gözlenen sorulara cevap bulabilmek amacıyla özel olarak seçilmiştir.

Kazıların sonunda duvarların üzerine önce eski ve yeni işçiliği ayırmak için kırık cam serilip bunun üzerine yeni bir taş sırası eklendikten ve açmaların zemin ve yan duvarlarına plastik şeritler serildikten sonra, açmalar yeniden toprakla doldurulmuştur (Şekil 7). Boğazkale'de yapılan uygulamaların öncülük ettiği bu yöntem sayesinde, hem özgün yapıları ve açma yan duvarlarını korumak hem de yapıların ana hatlarını yüzeyde görünür hale getirmek mümkün olmaktadır.

Amaçlar

Yapılan deneme kazılarının amaçları şunlardır:

1. Daha önceki çalışmalarda elde edilen jeomanyetik haritaların daha iyi anlaşılması,
2. Kerkenes Dağında daha ileride yapılacak yüzey araştırmalarında Toprak-Altı Radar (Ground Penetrating Radar) yönteminin uygulanabilirliğini sınamak için kazılmış profiller elde edilmesi,
3. Sitedeki yerleşmenin kısa süreli olduğu ve bunun bir yangınla yok olduğu savlarının kanıtlanması,
4. Site için önerilen inşaa tarihini sınamak amacıyla dendrokronolojik tarihlendirme için örnekler elde edilmesi,
5. Belirli alanlar ve bunlarla bağıntılı yapıların işlevlerini belirleyebilmek için mikromorfolojik araştırmada kullanılabilecek örnekler elde edilmesi,
6. Belirli bazı mimari sorunların irdelenmesi.

Sonuçlar

1. Jeofiziksel

Deneme kazıları jeomanyetik haritaların oldukça tutarlı olduğunu göstermiş olup, sonuçlar mevcut haritaların yorumlanmasına ve ilerki yıllarda yapılacak jeofiziksel araştırmaların biçimlendirilmesine büyük katkıda bulunmuştur. Kerkenes'de geniş alanlarda yapılacak jeomanyetik yüzey araştırması, oldukça açık ve anlaşılır ve neredeyse eksiksiz bir şehir planının elde edilmesine imkan sağlayacaktır.

Jeomanyetik haritalar ile kazılan yapıların detaylı bir biçimde karşılaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu haritaların, bizim daha önce onlardan elde etmeyi başardığımızdan daha fazla bilgi içerdiği ve bunlar ile balon fotoğraflarının yüzeydeki mevcut kalıntılarla karşılaştırılmasının oldukça faydalı sonuçlar vereceği kesin olarak anlaşılmıştır. Artık jeomanyetik haritaların tam olarak neleri gösterdiğini bilebiliyor ve bu sayede onları daha tutarlı ve güvenilir biçimde yorumlayabiliyorsak ta, belirli sinyallerin gücünde görülen farklılaşmalar, sinyallerin gücü ile yanmış malzemenin varlığı arasındaki bağlantı ve yapıların haritadaki yerleri ile yüzeydeki gerçek yerleri arasında kuzey-güney doğrultusunda meydana gelen kaymanın nedenleri gibi konular ilerki araştırmalarda cevaplandırılmayı beklemektedir.

Diğer bir araştırma konusu ise farklı yüzey malzemelerinin, özellikle de taş kaplı yüzeyler ile yanmış toprak zeminlerin, jeofiziksel belgelemede ayırdedilebilir hale gelmesidir.

2. Toprak-Altı Radar (Ground Penetrating Radar - GPR)

Açmaların kapatılmasından önce kazılmış olan profillerde GPR ile denemeler yapılmıştır (Şekil 6). Tüm çabalara ve oldukça yaratıcı çözümlerin denenmesine rağmen sonuçlar başarısız olmuştur. Teorik olarak GPR yönteminin Kerkenes için büyük potansiyel arzettiği ve sitin kendisinin de GPR bulgularının yorumuna yardımcı olacağı düşünüldüğünden, hiç te tatmin edici olmayan sonuçların nedeni anlaşılammıştır.

3. Yokoluş

Örnek olarak Şekil 3'te görülen yanmış zeminlerden de anlaşılan, yangının yoğunluğu ve eşit biçimde dağılmış olması şehrin yakılarak yok edildiğini kesin biçimde göstermektedir.

4. Dendrokronoloji

Şehri yokeden yangın afetinin şiddeti o kadar büyük olmuştur ki, yapıların inşasında kullanılan kiriş ve benzeri ahşap elemanlar tamamen yanarak yok olmuşlardır. Bir miktar odun kömürü bulunmuş olmakla birlikte, bunların tarihlendirme için yeterli sayıda yıllık büyüme halkasına sahip oldukları kesin değildir. Kerkenes'teki yerleşimin tarihlendirilmesinin dendrokronolojik yöntemlerle kesinleştirilmesi oldukça büyük bir potansiyel arzette olup, 1996 yılında yapılan çalışmalar sayesinde jeofiziksel haritaların anlaşılmasında ve yorumlanmasında kaydedilen aşama, yanık kiriş parçalarının kalmış olabileceği deneme açmalarının kazılabileceği yangından daha az etkilenmiş potansiyel alanların belirlenmesinde yardımcı olacaktır.

5. Mikromorfoloji

Wendy Matthews tarafından mikromorfolojik araştırma için örnekler toplanmıştır. Cambridge'de bu örneklerden slaytlar hazırlanarak kış süresince incelenecektir. Fosfat analizi ise Swansea'de yapılacaktır. İlk etapta amaç, Kerkenes'teki arkeolojik birikintiler, toprak ve jeolojik oluşumların bu nispeten yeni geliştirilmiş teknik yardımıyla belirli yapı tipleri ve açık alanlarda yürütülen aktivitelerin niteliklerinin tanımlanmasında ve bunlara ilişkin diğer soruların cevaplandırılmasında ne derecede yardımcı olabileceğinin anlaşılmasıdır. Elde edilecek sonuçlar Kerkenes'te ileride yapılacak araştırmalar açısından bu yöntemin potansiyellerinin belirlenmesini sağlayacak, ve buna ek olarak, 1996 yılında ortaya çıkarılan bazı yapılar hakkındaki belirli soruların cevaplanmasına da yardımcı olacaktır. Projenin söz konusu edilen kısmı, aynı zamanda Dr Matthews'ün Yakın Doğu'da yürüttüğü daha geniş bir araştırmanın parçasını da oluşturmaktadır.

6. Mimari

Sitin kuzeybatısında Araştırma Alanı (B) içerisinde yer alan büyük yapı grubunda, TT15 olarak adlandırılan, 2 m genişliğinde uzun bir açma kazılmıştır. (Ayrıca bakınız Şekil 1, 3-6). Bu grupta bulunan yapılardan birinin de, jeofiziksel haritalardan da daha önce anlaşıldığı üzere, Şekil 3'te iki ölçü çubuğunun arasında görülen dikmeli bir salona sahip olduğu belirlenmiştir.

Sitin başka kısımlarına ait jeomanyetik haritalarda (Şekil 8) açıkça ve yoğun olarak görülen iki odalı yapıların "megaron" değil, üstü örtülü küçük bir birim ile bunun duvarlarından birinin orta kısmında bulunan geniş bir kapıdan geçilen duvarlarla çevrili fakat üstü açık başka bir birimden oluşan yapılar oldukları anlaşılmıştır. (Bakınız Şekil 1: Araştırma Alanı (D), TT16 ve TT18 ve Şekil 9-11).

“Kapadokya Kapısı”nın kuzeyinde bulunan büyük yapı grubunun da (Şekil 1: Araştırma Alanı (A), TT19) hayvan barınaklarıyla ilişkilendirilen plan ve döşeme kaplaması niteliklerine (Kroll, 1992) sahip olduğu görülmüş olup, bunların belki de imparatorluk ahırları olabileceği düşünülmektedir.

Tavana kadar taş ile örülmüş duvarlara rastlanmakla birlikte, genel olarak yapıların büyük bir bölümü taş temel duvarları üzerine yerleştirilen, içleri kerpiç ile doldurulmuş ahşap iskeletlerden oluşmuştur. İç mekanların zemini sıkıştırılmış toprak olup, dış mekan zeminlerinin büyük bir bölümü ise taş kaplanmıştır. Şehrin kısa süreli hayatı içinde yapım tekniklerinde bazı gelişmeler gözlenmektedir. Mimari biçimler, kuvvetli bir şekilde bir doğu geleneğini çağrıştırmaktadır. Herhangi bir süsleme ögesi içermeyen yapım teknikleri ise, Akamanış öncesi İran geleneklerini çağrıştırmakta ve örneğin kesme taş (aşlar) örgü gibi, anlaşılabilir bir Lidya veya İyonya etkisi göstermemektedir (bakınız Stronach’ın yorumları, 1978, 10-11).

7. Buluntular

Kazılar sırasında bazı objeler de bulunmuştur. Bunların içinde en önemlisi oyma ve kakma bezekli bir fildişi plaka olup, bunun bir yatağın kenar süslemesine ait olabileceği düşünülmektedir (Şekil 12-15). Desen Doğu Yunan sanatını çağrıştırmakta ve büyük olasılıkla bir Lidya atölyesinde yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Fildişi parça özgün boyutlarını korumakta olup, sağ ucunda eklemek amacıyla açılmış delikler görülmektedir. Orta kısımda boynuzları altın varakla süslenmiş hayvanlar, alt kısımda bir “meander” deseni ve üst kısımda da kehribar boncuklar ve altın varaklı fildişi sarmallardan oluşan bir sıra bulunmaktadır. Boncukların parlaklığı arkalarına yerleştirilen gümüş veya kalay varaklarla artırılmıştır. Sol uçta sağ yöne doğru bakan ceylanın gövdesi özgün halinde mevcut çifte oyulmuş delikler içine yerleştirilmiş mine veya renkli bir macunla bezenmiş olmalıydı. Sola doğru bakan evcil hayvanlardan oluşan dizi ise sırasıyla bir teke, keçi, koyun ve koçtan oluşmaktadır. Sıranın önünde duran teke ceylanın önünde başını eğmiştir. Koyunların postları dikkatle işlenmiştir.

Diğer dikkat çekici buluntular arasında büyük ihtimalle bir at yularının çene parçası olduğu tahmin edilen ahşap, bakır veya bir bakır alaşımı ile yaban domuzu dışından yapılmış bir obje (Şekil 16), bir fildişi “tutamak” (Şekil 17), (bir örneği Şekil 18’de görülen) çok sayıda iyi korunmuş demir obje, büyük olasılıkla bir külçe olduğu düşünülen irice bir kurşun parçası ve bezeksiz bir altın şerit parçası sayılabilir.

Verimli olmamakla birlikte, keramik buluntular Schmidt’in 1928’deki buluntularını yansıtmaktadır. Bunların arasında, kaba beyaz astarlı ve çok renkli boyanmış pek çok keramik parçası, siyah perdahlı ve düz veya düz kaide (disk) dipli bir kaç küçük zarif çanak ile baskı bezekli gri çömlek parçaları sayılabilir. Keramiklerin pek çoğu düz ve süslemesiz olup, yemek çanakları ağırlıklı olarak kırmızı, mutfak çanakları ise gri renklidir. Biçim çeşitleri sınırlıdır. Çok yakın bir zaman dilimi içerisine tarihlenen keramik buluntular büünü oldukça dikkat çekicidir. Şehrin kısa süreli yaşamı boyunca seramiklerde meydana gelen değişiklikleri tanımlamak henüz mümkün değildir. Belirlenebilen tek ithal seramik, bir Likonya (Lyconia) çanağına ait olduğu sanılan oldukça küçük bir ağız parçasıdır.

SONUÇLAR

Jeofiziksel yüzey araştırması ve deneme kazıları, şehrin farklı niteliklerinin anlaşılmasında 1990’ların arkeolojisinde benzerine nadir rastlanabilecek düzeyde yeni olanaklar sunmuştur. Kalıntıların bugünkü toprak yüzeyine oldukça yakın olmaları, şehrin bir yangınla yokolmuş ve buradaki yerleşimin oldukça kısa sürmüş olması gerçekçi bütçe sınırlamaları içinde kalmakla birlikte araştırmaların devamlılığını mümkün kılmaktadır.

1996 yılı deneme kazıları şehrin ömrünün büyük ihtimalle bir nesilden de kısa sürdüğünü ve şiddetli bir yangınla yokolduğunu kanıtlamıştır. Birden fazla yapı dönemi bulunmakla birlikte bunların hepsinin tek bir yapı katmanına ait olduğu anlaşılmıştır. Şehrin inşasının, varolduğu dönem boyunca kesintisiz biçimde devam ettiği görülmektedir. Soyluların evleri, imparatorluk ahırları ve diğer benzeri yapıların varlığı gelişmiş ve canlı bir şehri çağrıştırmaktadır. Yüzey araştırması verileri ve jeofiziksel çıktılarının analizi, kazılarla ortaya çıkan ve mikromorfolojik incelemelerden elde edilmesi beklenen daha somut bilgiler ışığında devam etmektedir. Savunma sistemi hakkındaki görüşlerimiz yukarıda kısaca anlatılmış olup, çok daha karmaşık olan şehrin iç dinamiklerinin anlaşılmasında da ilerleme kaydedilmekle birlikte sitin tüm potansiyellerinin anlaşılabilmesi ve doğu ve batı imparatorlukları Orta Anadolu'da biraraya geldiklerinde ortaya çıkan yapıcı dönem içerisinde şehir planlamasının gelişimi açısından yerinin ne olduğunun tanımlanabilmesi için daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

Yazılı belge gibi kesin kanıtlar bulunamamış olmakla birlikte şehrin Med İmparatorluğunun başkenti ve Herodot'un bahsettiği Pteria olarak tanımlanması daha da olası hale gelmiştir.

GELECEK

1997 yılında yapılması öngörülen çalışma sezonunda yüzey araştırmasının eksikleri, açmalarda elde edilen keramik buluntular üzerindeki incelemeler ve 1996 yılı buluntuları arasında yeralan önemli objelerin konservasyonu tamamlanacaktır. Amaç, hem araştırmacıların hem de geniş anlamda toplumun ilgisini uynadırarak, İngilizce ve Türkçe olmak üzere iki dilde yazılmış ve renkli şekil ve fotoğraflar içeren bir kitabın yayına hazırlanmasıdır. Daha detaylı akademik araştırmaların uluslararası dergilerde yayınlanmasına da devam edilecektir.

1998-2001 yılları arasında büyük olasılıkla diğer jeofiziksel yöntemlerle de bağlantılı olmak üzere geniş bir alan üzerinde jeomanyetik yüzey araştırması yapılması düşünülmektedir. Bu araştırma eski şehrin 2.5 km²'lik toplam alanının %80 dolayındaki kısmını kapsayacaktır. Elde edilecek jeofiziksel haritaların tam anlamıyla irdelenebilmesi ve farklı yapı tipleri ile açık alanların işlevlerinin belirlenebilmesi için başka deneme açmalarının da yapılması yararlı olacaktır.

YAYINLAR

Demir Çağı şehri hakkında geniş bir rapor 1996 yılı *Anatolian Studies* XLVI sayısında ve şehrin tarihi Pteria olarak tanımlanması ile ilgili bir makale ise *Journal of Near Eastern Studies* 1997 yılı ilkbahar sayısında yeralacaktır. Kısa yıllık bildirimler ise *Anatolian Archaeology* ve M-H Gates'in *Journal of American Archaeology* için hazırladığı özetlerde yeralmaktadır. Türkçe raporlar ise *Sonuçlar*'da yayınlanmaktadır. B. Ergenekon çalışmalarını F. Özenbaş'ın fotoğraflarıyla birlikte *Atlas 44* (1996, 136-42, 182)'de yayınlamıştır.

Şekil 1: Jeofiziksel araştırma alanlarını ve deneme kazılarının yapıldığı yerleri gösteren topoğrafik Kerkenes Dağ haritası.

Şekil 2: Bir dijital baz harita üzerine yerleştirilmiş rektifiye edilmiş fotoğraflar mozaikinden oluşan bileşik harita.

Şekil 3: TT15, Araştırma Alanı (B), ölçülmüş boyutlar 2 x 72 m. Jeomanyetik haritayı test etmek ve işlevleri belirlemek üzere tasarlanmış olup, dikme kaidelerine rastlama şansını azami düzeye yükseltmek için yapı grubuna açılı biçimde yerleştirilmiştir. Dikmeli salon iki ölçü çubuğu arasında ve zemini taş kaplanmış geçit ile Şekil 4'te görülen oda arka kısımda görülen nispeten daha yüksek bir düzlemde bulunmaktadır. Salon ve fotoğrafın ön kısmında görülen odanın sıkıştırılmış toprak zeminleri güçlü bir yangına maruz kalmış olup, taş dikme kaideleri fotoğrafın ön sol ve orta kısmında yan dönmüş biçimde görülmektedir.

Şekil 4: TT15'in kuzey bölümü. Ölçü çubuğunun bulunduğu yer, zemini taş kaplanmış bir geçittir. Taş bir basamak ve kapı açıklığı, fildişi mobilya süsleme parçasının bezekli yüzü yerde olmak üzere tabanında bulunduğu odaya geçişi sağlamaktadır.

Şekil 5: Geniş taş kaplı bir dış zemini de içeren TT15'in güney bölümü.

Şekil 6: Toprak-Altı Radarı (Ground Penetrating Radar) ile TT15'in kenarlarında yapılan denemeler hayal kırıklığı yaratmıştır!

Şekil 7: TT17'nin tekrar toprakla doldurulmuş: açmanın tabanı ve yanları naylon ip ve şeritlerle işaretlenmiştir. Özgün duvarların üzerine önce bir sıra kırık cam serildikten sonra yeni bir sıra taşla tamamlanmıştır.

Şekil 8: Yaklaşık 70 x 70 m boyutlarındaki kentsel yapı adasını gösteren Araştırma Alanı (D2)'ye ait jeofiziksel plan. Orta kısımda görülen iki odalı yapı baz harita üzerinde dijitize edilmiş ve yere işaretlenmiştir. Daha sonra açmanın yeri jeomanyetik haritanın doğruluğunu test etmek üzere ve yapının orta kısmından bir kesit alacak biçimde yerleştirilmiştir. "Megaron" adıyla bilinen yapılarla olan yüzeysel benzerliğin, tahmin edildiği gibi, yanıltıcı olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 9: Araştırma Alanı (D2)'de yeralan TT16'da bulunan iki odalı yapının kazılan kuzeybatı kısmı. Önde görülen küçük odanın sıkıştırılmış toprak zemini yanar çatısı üstüne çöktüğünden ağır biçimde yanmıştır. Arkada görülen büyük oda çatısız olup, bu durum yapının "megaron" adıyla bilinen tipe ait olabileceğine ilişkin tüm olasılıkları yokermektedir. Fotoğraftan da açıkça anlaşıldığı gibi duvarlar yüzeyde görünmemektedir.

Şekil 10: TT16'da bulunan iki odalı yapının planı. Güneybatı ve orta duvarın orta kısımlarında geniş kapı açıklıkları bulunmakta, bunlardan ikincisinin genişliği ezilmiş ve yanmış zemin yüzeyi yardımıyla anlaşılabilir.

Şekil 11: Araştırma Alanı (D)'nin doğu kısmında TT18 içerisinde yeralan iki odalı yapı. Burada daha önce yorumlanmış olan jeofiziksel haritanın doğruluğunu sınamak üzere, karolaj hattına paralel ve 1 m genişliğinde bir açma kazılmıştır.

Şekil 12: Şehrin kuzeybatı bölümünde yeralan bir odanın zemini üzerinde bulunan ve büyük olasılıkla bir sedire ait olabileceği düşünülen bir fildişi mobilya süsleme parçası. Sağ yana doğru bakan bir ceylan, sırasıyla bir teke, keçi, koyun ve koçtan oluşan dört evcil hayvanla karşı karşıya gelmiştir. Alt kısımda "meander" desenli, üst kısımda ise altı metal (?gümüş) varaklı kehribar boncuklar ile altın varaklı fildişi sarmallardan oluşan birer bezek sırası bulunmaktadır. Hayvanların baş ve boyunlarında altın varak kalıntıları mevcut olup, ceylan özgün halinde kakma yöntemiyle bezenmiş olmalıdır. Parçanın 29 cm olan bütün uzunluğu korunmuştur. Tarz, güçlü bir batı etkisi yansıtmakta olup büyük olasılıkla bir Lidya atölyesinde üretilmiştir.

Şekil 13: Ceylan figürünün şekillendirilmesindeki ince işçiliği ve bir zamanlar renkli macun veya camla doldurulmuş olan çifte oyulmuş delikleri gösteren detay.

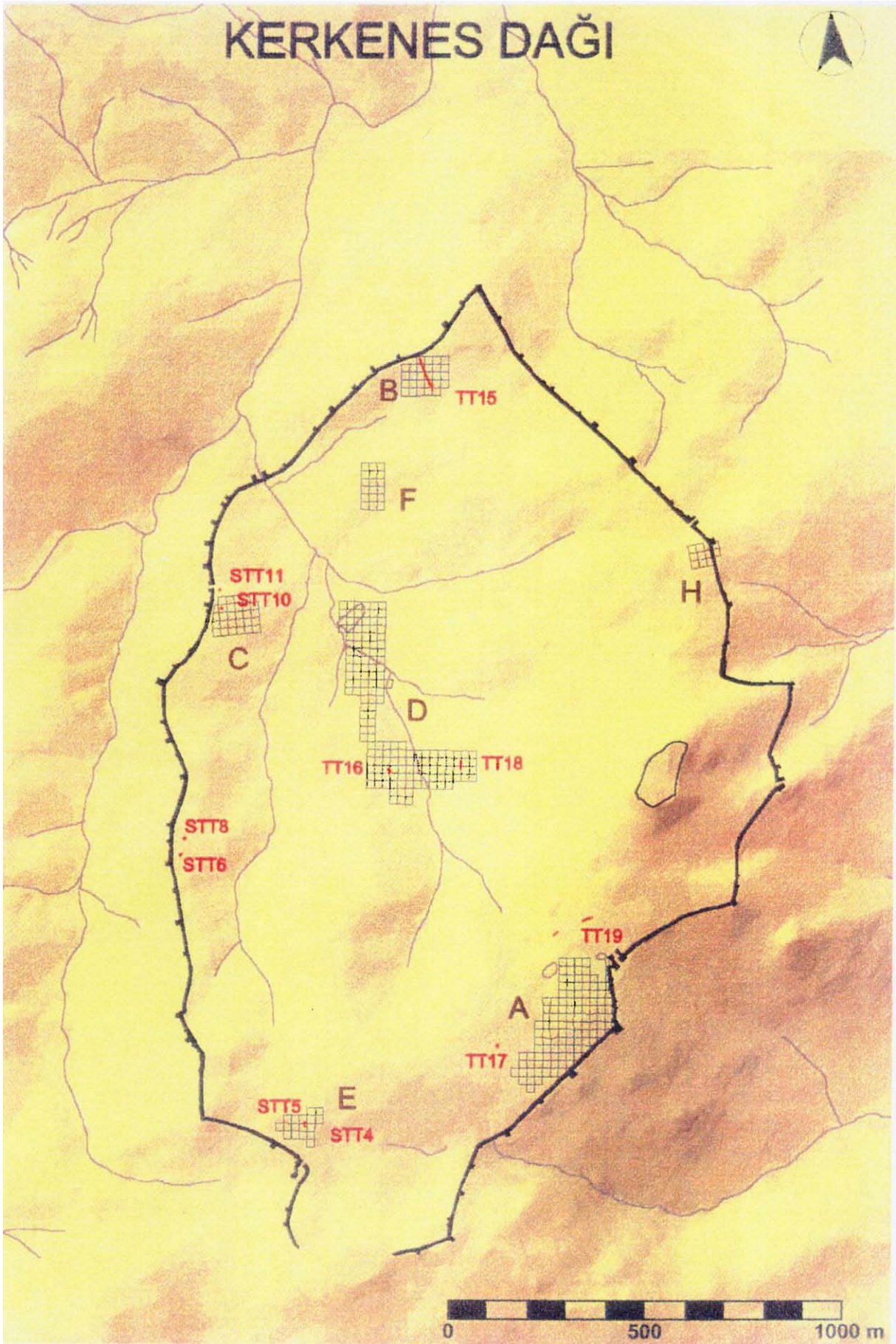
Şekil 14: Fildişi mobilya süsleme parçasının sol yarısı.

Şekil 15: Fildişi mobilya süsleme parçasının sağ yarısı.

Şekil 16: Bir yaban domuzu dışının iç boşluğuna ahşap bir parça yerleştirilmesi ve dışının bakır veya bir bakır alaşımı ile varaklanması ile yapılmış bileşik obje. Üzerinde ikisi tam olarak korunabilmiş üç adet temiz biçimde oyulmuş delik bulunmaktadır. Azami uzunluğu 11.5 cm'dir.

Şekil 17: Boncuk ve sarmal motifli fildişi bir süsleme parçası.

Şekil 18: Büyük olasılıkla bir kapının yan dikmelerini tutan demir objeler.

Şekil 1: Jeofiziksel araştırma alanlarını ve deneme kazılarının yapıldığı yerleri gösteren topoğrafik Kerkenes Dağ haritası.

Şekil 2: Bir dijital baz harita üzerine yerleştirilmiş rektifiye edilmiş fotoğraflar mozağinden oluşan bileşik harita.

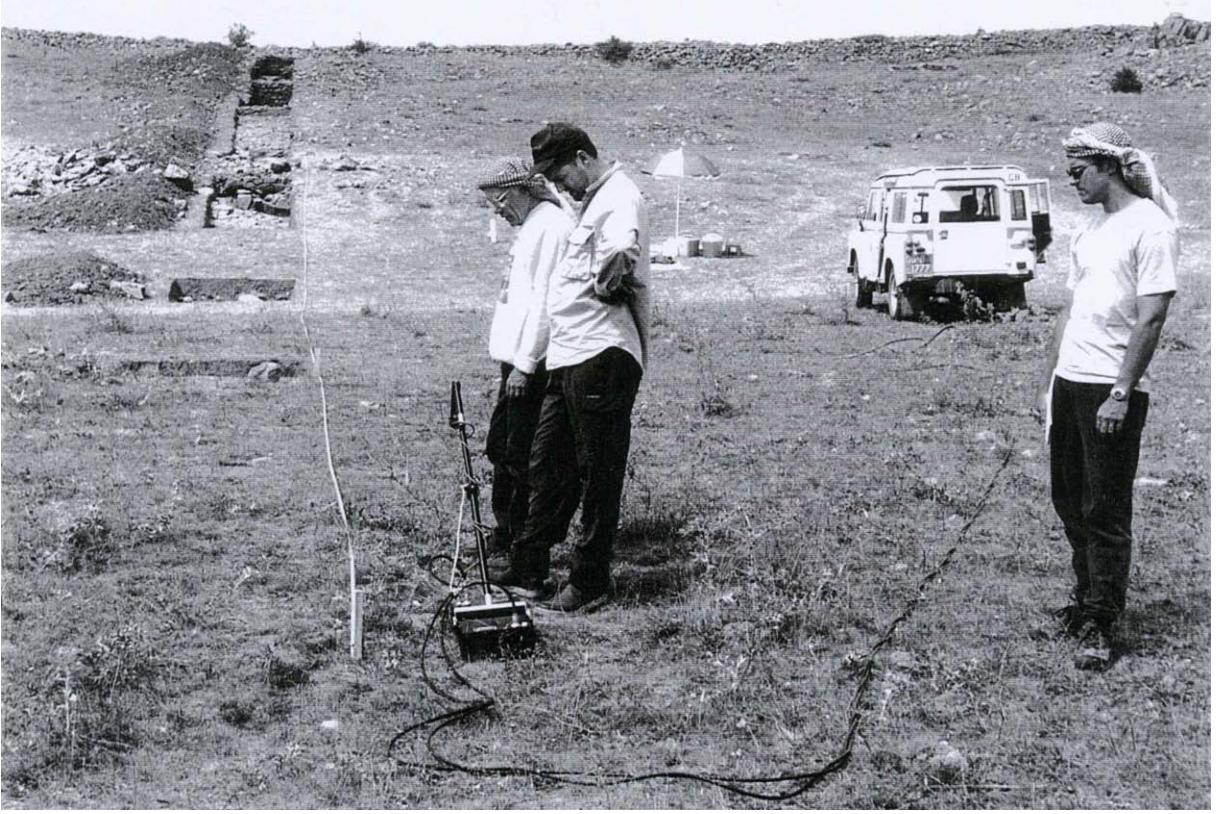
Şekil 3: TT15, Araştırma Alanı (B), ölçülmüş boyutlar 2 x 72 m. Jeomanyetik haritayı test etmek ve işlevleri belirlemek üzere tasarlanmış olup, dikme kaidelerine rastlama şansını azami düzeye yükseltmek için yapı grubuna açılı biçimde yerleştirilmiştir. Dikmeli salon iki ölçü çubuğu arasında ve zemini taş kaplanmış geçit ile Şekil 4'te görülen oda arka kısımda görülen nispeten daha yüksek bir düzlemde bulunmaktadır. Salon ve fotoğrafın ön kısmında görülen odanın sıkıştırılmış toprak zeminleri güçlü bir yangına maruz kalmış olup, taş dikme kaideleri fotoğrafın ön sol ve orta kısmında yan dönmüş biçimde görülmektedir.

Şekil 4: TT15'in kuzey bölümü. Ölçü çubuğunun bulunduğu yer, zemini taş kaplanmış bir geçittir. Taş bir basamak ve kapı açıklığı, fildişi mobilya süsleme parçasının bezekli yüzü yerde olmak üzere tabanında bulunduğu odaya geçişi sağlamaktadır.

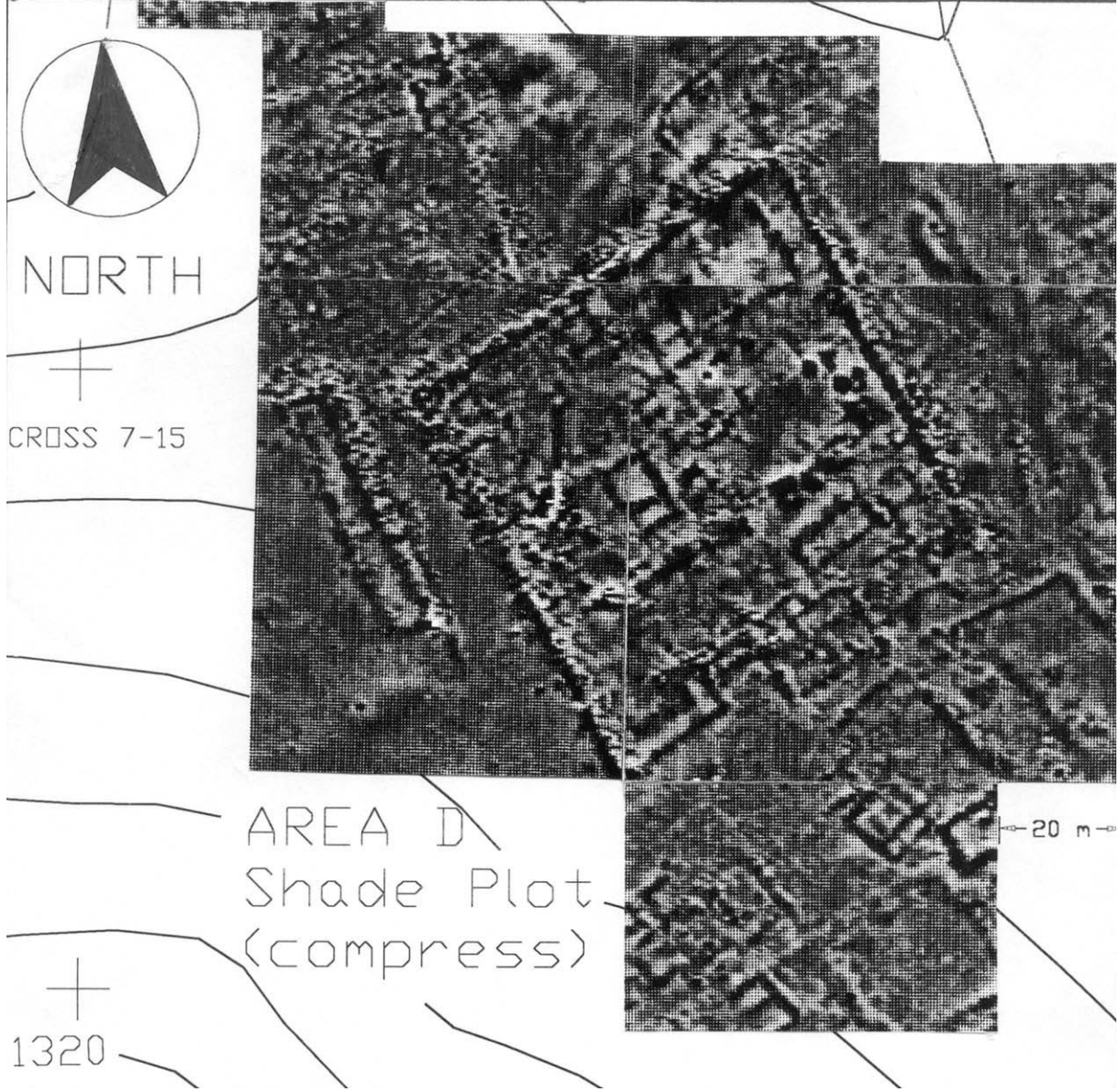
Şekil 5: Geniş taş kaplı bir dış zemini de içeren TT15'in güney bölümü.

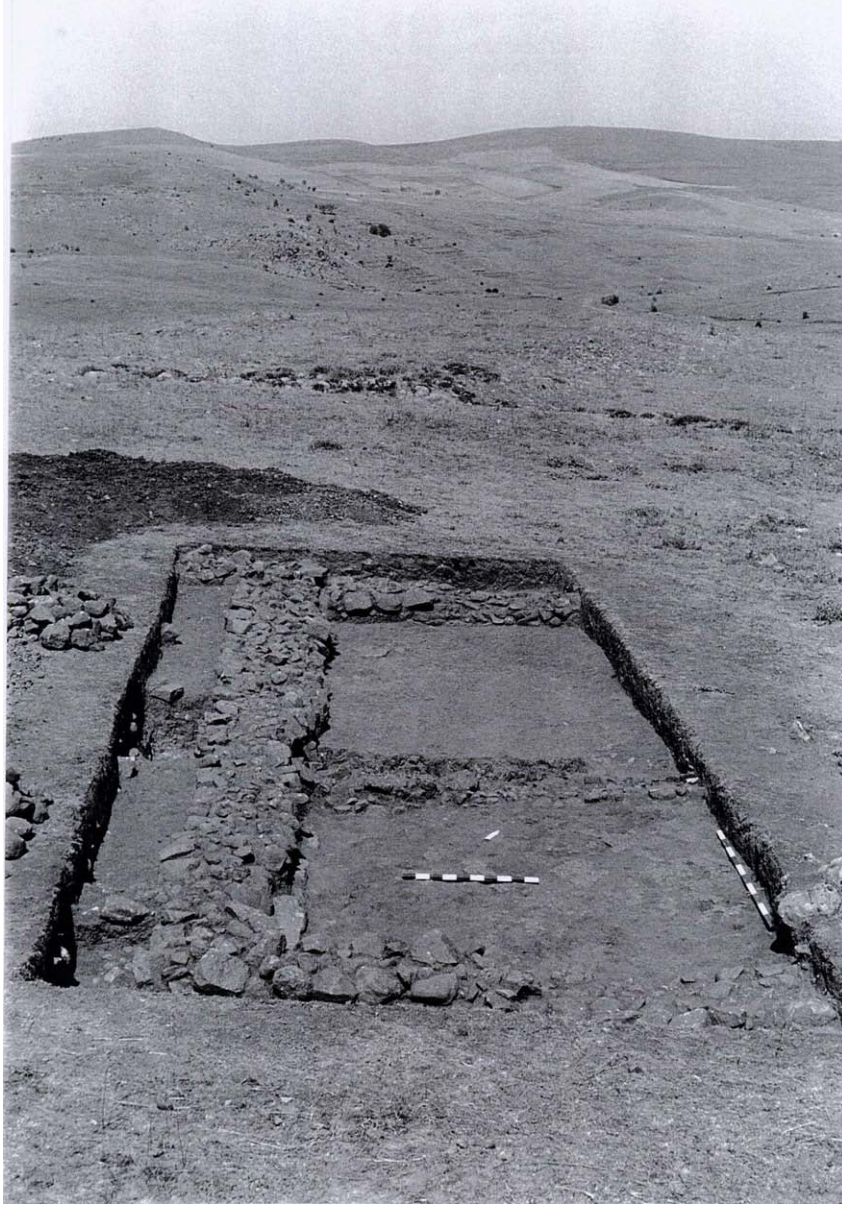
Şekil 6: Toprak-Altı Radarı (Ground Penetrating Radar) ile TT15'in kenarlarında yapılan denemeler hayal kırıklığı yaratmıştır!

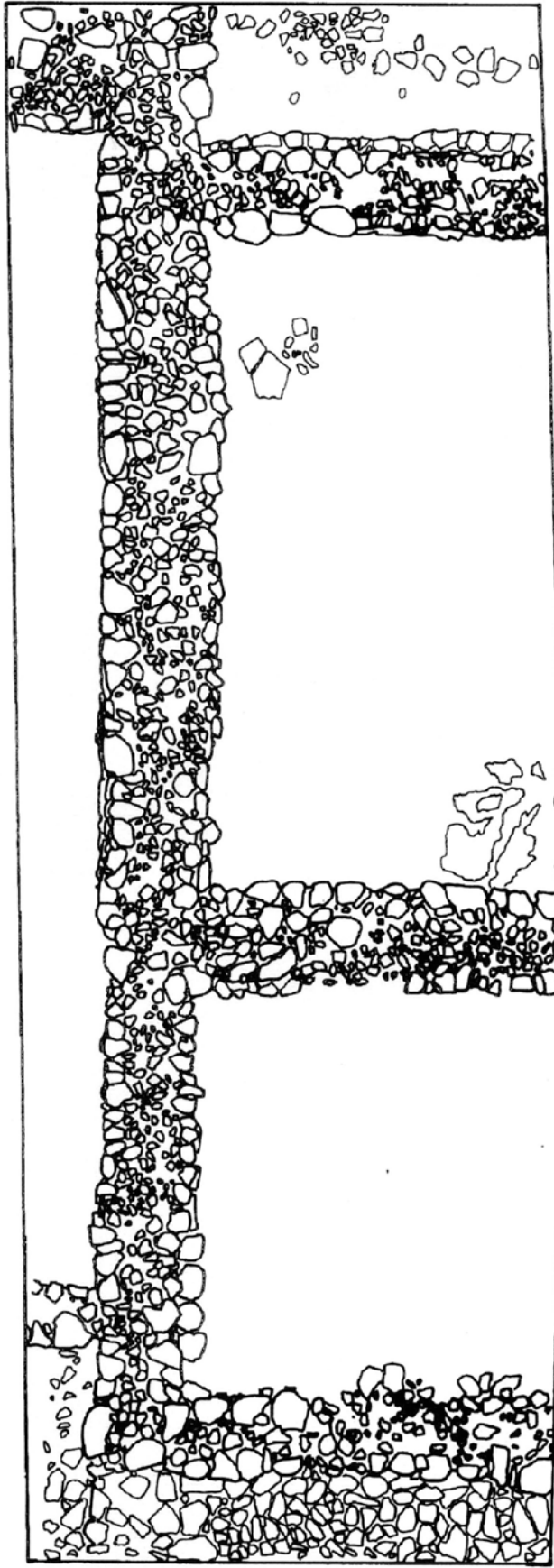
Şekil 7: TT17'nin tekrar toprakla dolduruluşu: açmanın tabanı ve yanları naylon ip ve şeritlerle işaretlenmiştir. Özgün duvarların üzerine önce bir sıra kırık cam serildikten sonra yeni bir sıra taşla tamamlanmıştır.

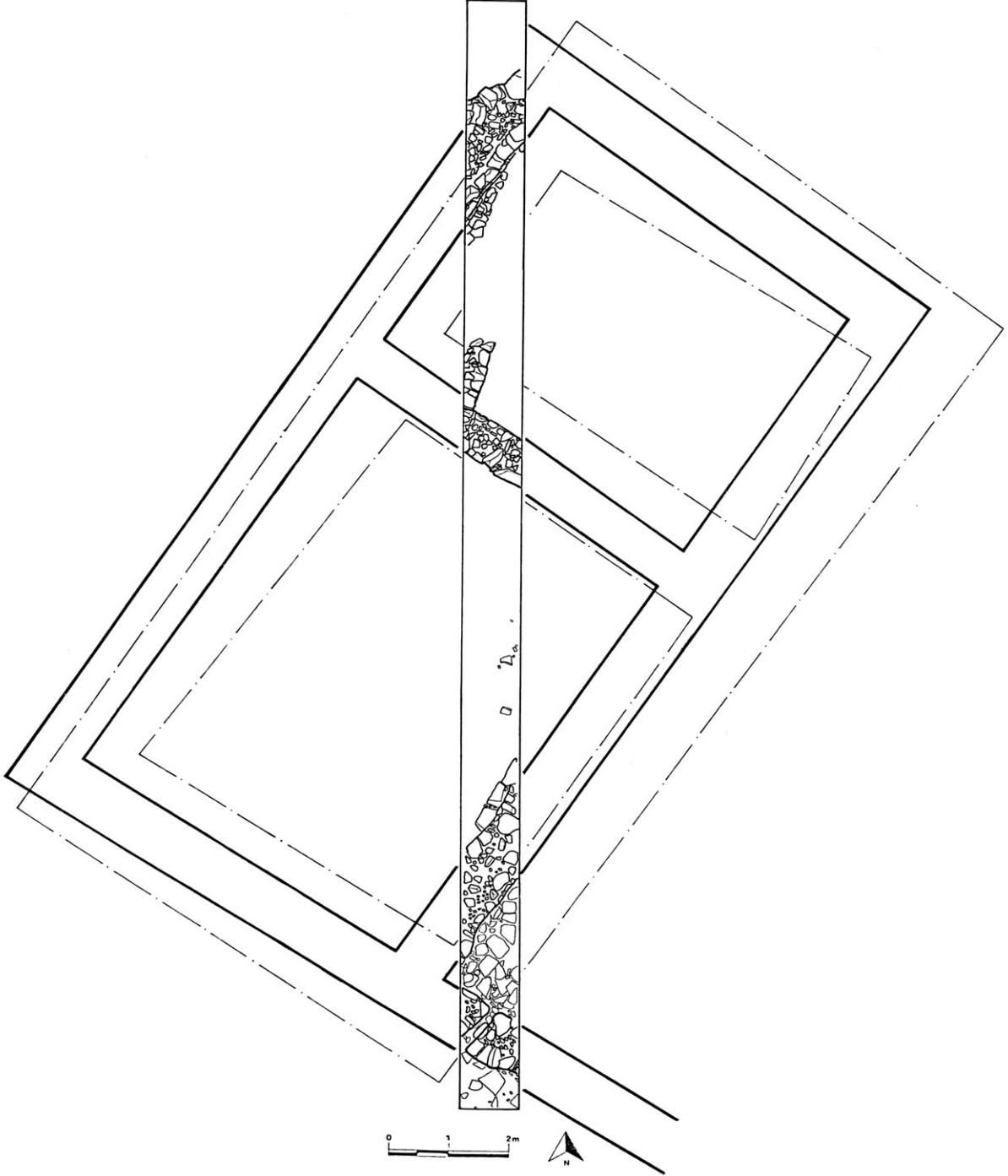
Şekil 8: Yaklaşık 70 x 70 m boyutlarındaki kentsel yapı adasını gösteren Araştırma Alanı (D2)'ye ait jeofiziksel plan. Orta kısımda görülen iki odalı yapı baz harita üzerinde dijitize edilmiş ve yere işaretlenmiştir. Daha sonra açmanın yeri jeomanyetik haritanın doğruluğunu test etmek üzere ve yapının orta kısmından bir kesit alacak biçimde yerleştirilmiştir. "Megaron" adıyla bilinen yapılarla olan yüzeysel benzerliğin, tahmin edildiği gibi, yanıltıcı olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 9: Araştırma Alanı (D2)'de yeralan TT16'da bulunan iki odalı yapının kazılan kuzeybatı kısmı. Önde görülen küçük odanın sıkıştırılmış toprak zemini yanar çatısı üstüne çöktüğünden ağır biçimde yanmıştır. Arkada görülen büyük oda çatısız olup, bu durum yapının "megaron" adıyla bilinen tipe ait olabileceğine ilişkin tüm olasılıkları yoketmektedir. Fotoğraftan da açıkça anlaşıldığı gibi duvarlar yüzeyde görünmemektedir.

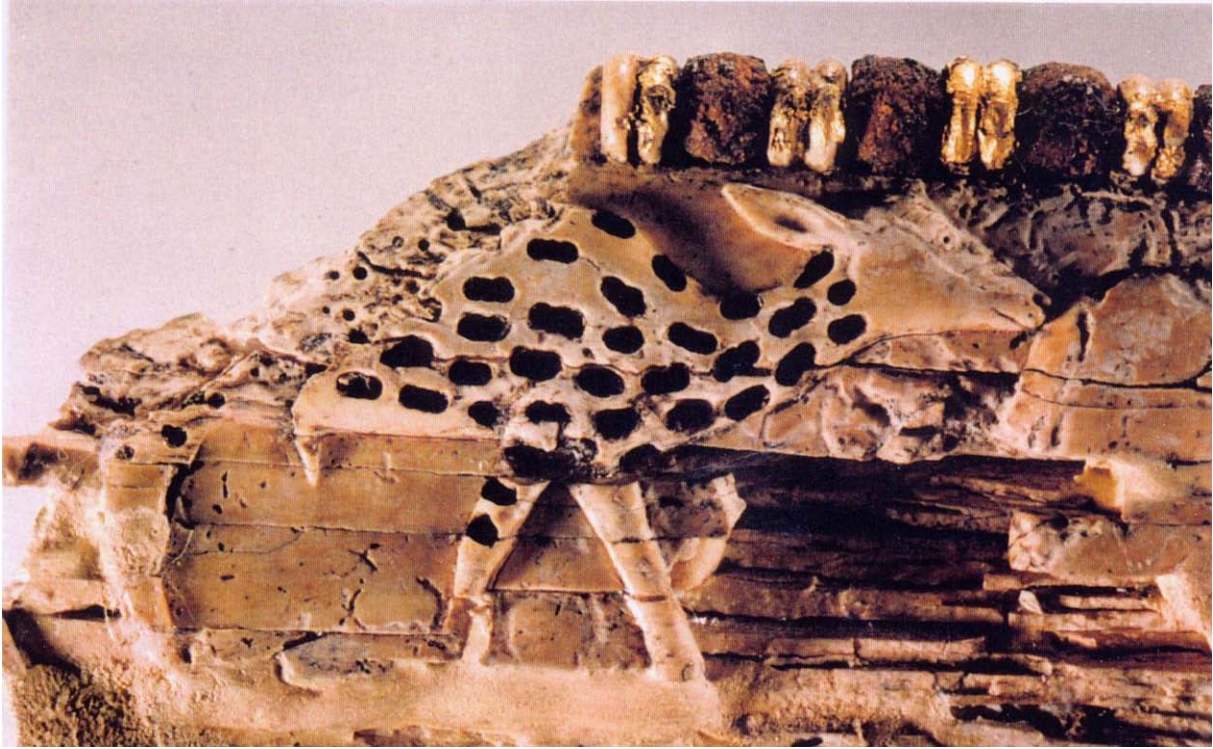
Şekil 10: TT16'da bulunan iki odalı yapının planı. Güneybatı ve orta duvarın orta kısımlarında geniş kapı açıklıkları bulunmakta, bunlardan ikincisinin genişliği ezilmiş ve yanmış zemin yüzeyi yardımıyla anlaşılabilir.

Şekil 11: Araştırma Alanı (D)'nin doğu kısmında TT18 içerisinde yer alan iki odalı yapı. Burada daha önce yorumlanmış olan jeofiziksel haritanın doğruluğunu sınamak üzere, karolaj hattına paralel ve 1 m genişliğinde bir açma kazılmıştır.

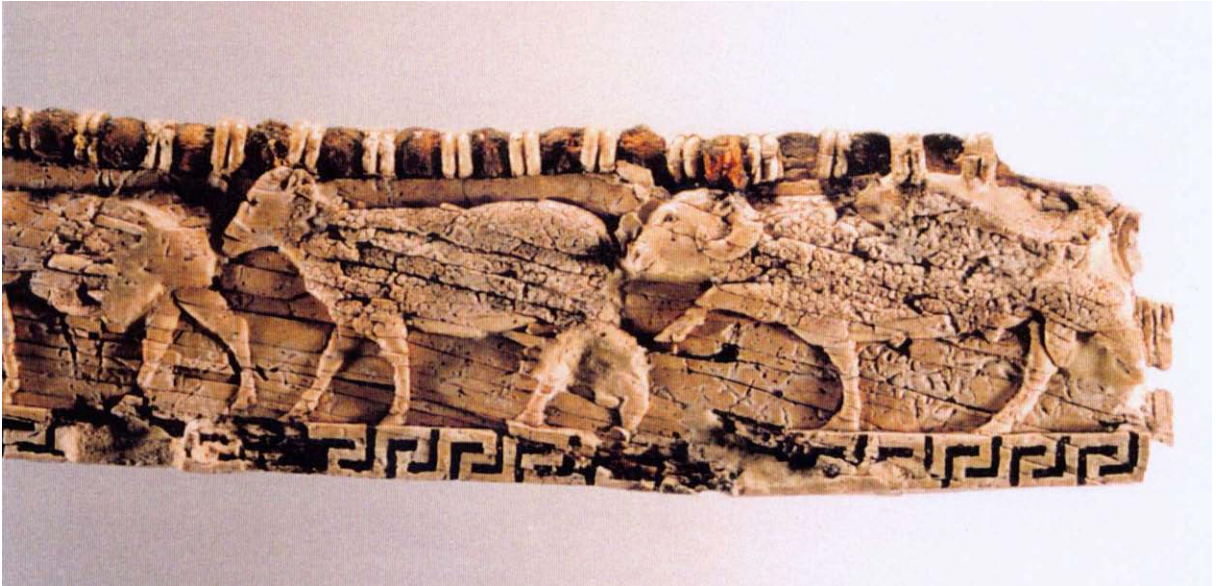
Şekil 12: Şehrin kuzeybatı bölümünde yer alan bir odanın zemini üzerinde bulunan ve büyük olasılıkla bir sedire ait olabileceği düşünülen bir fildişi mobilya süsleme parçası. Sağ yana doğru bakan bir ceylan, sırasıyla bir teke, keçi, koyun ve koçtan oluşan dört evcil hayvanla karşı karşıya gelmiştir. Alt kısımda “meander” desenli, üst kısımda ise altı metal (?gümüş) varaklı kehribar boncuklar ile altın varaklı fildişi sarmallardan oluşan birer bezek sırası bulunmaktadır. Hayvanların baş ve boyunlarında altın varak kalıntıları mevcut olup, ceylan özgün halinde kakma yöntemiyle bezenmiş olmalıdır. Parçanın 29 cm olan bütün uzunluğu korunmuştur. Tarz, güçlü bir batı etkisi yansıtmakta olup büyük olasılıkla bir Lidya atölyesinde üretilmiştir.

Şekil 13: Ceylan figürünün şekillendirilmesindeki ince işçiliği ve bir zamanlar renkli macun veya camla doldurulmuş olan çifte oyulmuş delikleri gösteren detay.

Şekil 14: Fildişi mobilya süsleme parçasının sol yarısı.

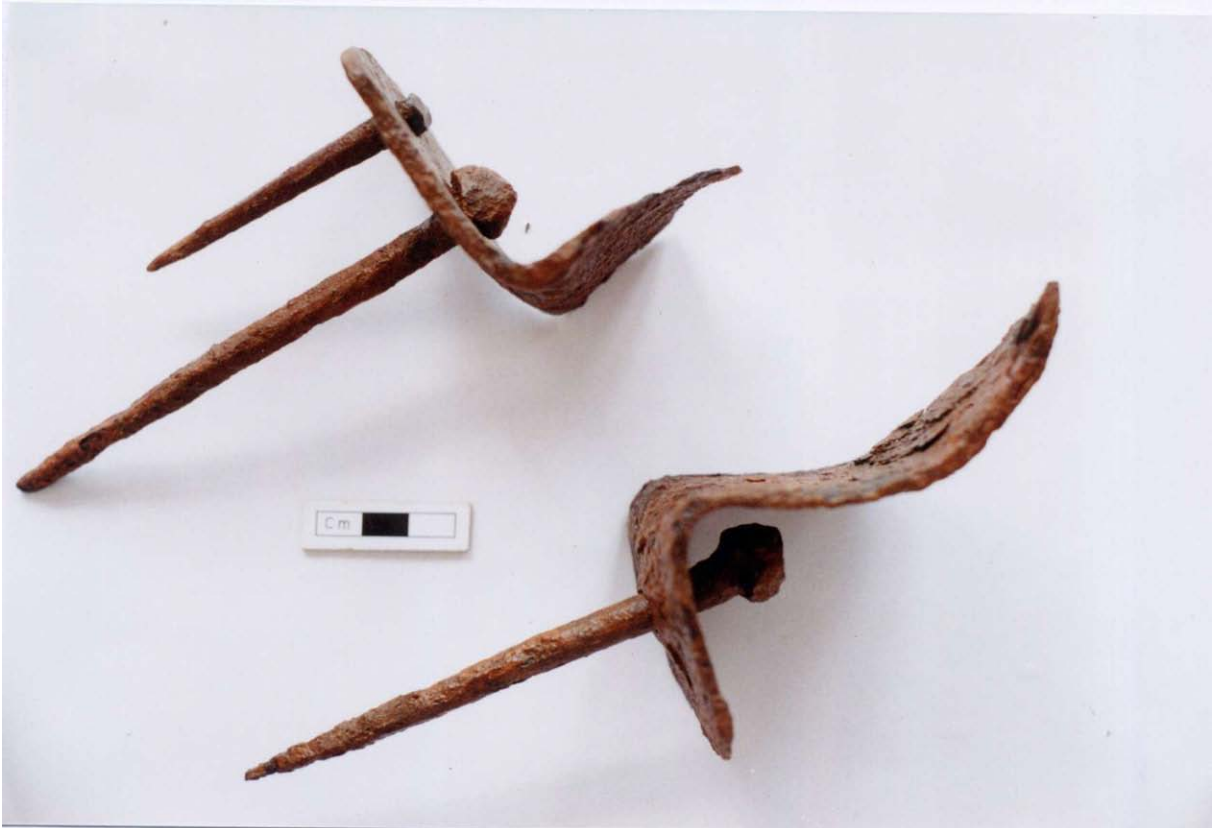
Şekil 15: Fildişi mobilya süsleme parçasının sağ yarısı.

Şekil 16: Bir yaban domuzu dişinin iç boşluğuna ahşap bir parça yerleştirilmesi ve dışının bakır veya bir bakır alaşımı ile varaklanması ile yapılmış bileşik obje. Üzerinde ikisi tam olarak korunabilmiş üç adet temiz biçimde oyulmuş delik bulunmaktadır. Azami uzunluğu 11.5 cm'dir.

Şekil 17: Boncuk ve sarmal motifli fildişi bir süsleme parçası.

Şekil 18: Büyük olasılıkla bir kapının yan dikmelerini tutan demir objeler.